

A NYELVTAN ÉS AZ EMBERI CSELEKVÉS SZERVEZŐDÉSE AZ EGYSZERŰ TÖRTÉNET PSZICHOLÓGIÁJÁBAN

Az egyszerű történet nemcsak a néprajzban, de a pszichológiában is különleges szerepet játszott és játszik. Ennek a szerepnek a 20. században, közel száz év során, különböző értelmezési szakaszai voltak. A kognitív pszichológia magyarázatkeresései szempontjából mindegyik lényege szövegek megértése és emlékezeti kezelése, ahol a történet az emberi megismerés integratív és szelektív mozzanatainak egy kulcs illusztrációja. Olyan illusztráció ez, ahol a megismerés és a társas elvek mintegy kéz a kézben haladnak. Ennek a felismerésnek több elvontsági szinten került sor megfogalmazására:

– *Sémák a történetekben.* Bartlett kísérleti pszichológiai hagyománya a sematizáció legfőbb bizonyítékának a szövegek felidézését tartja.

– *A séma részletesebb értelmezése az 1960-as évektől.* Megjelenik az igény a szövegek lokális és átfogó szerveződésének azonosítására.

– *A szöveg-nyelvtanok és a kivonatolási elméletek* (Colby, Rumelhart, Kintsch és Van Dyck). Az elhíresült sémák ugyanakkor az emberi cselekvés nyelvтанához is kapcsolódnak. Ezt a törekvést képviselik Schanktól a relevancia elméletig a különböző megfontolások.

– *A történetmesélés két alapvető emberi hozzáállás egyike.* Bruner¹ elméletében az elbeszélő hozzáállás mint a lehetséges emberi attitűdök metateóriája jelenik meg.

A kognitív pszichológia kézenfekvő, de sok kísérleti adattal alátámasztott eredménye, hogy a szövegek egyszerre többek és kevesebbek, mint mondatok halmazai. Egy szöveg megértése során a szöveg használója, az ember egyszerre hozzátesz és elhagy. Ennek során ökonómiai és koherencia-elveket egyaránt követ. E folyamatban vannak olyan lépések, amelyek egymást közvetlenül követő mondatok viszonyításával kapcsolatosak, s vannak olyanok, amelyek a szöveg egészével. Mindkettőben megjelennek összekapcsolási, integrációs és szelekciós kiemelési mozzanatok, mint az *1. táblázat* mutatja.

¹ Bruner, J. 2004, 2005.

1. táblázat Integráció és kiemelés szövegek használatában

Szerkezeti szint	Integráció	Kiemelés
Mikro	Anafora	Mondatösszevonás
Példa	A tűzoltó megszólította a balerínát. <i>Az megcsókolta.</i>	A teknős a hasábon sütkérezett. Egy hal úszott el a fa alatt.
Makro	Okos Kata szereprepertoárja <i>Egyes lépések összekapcsolása</i>	János vitéz fontosabb lépései a történetben. <i>Lényegkiemelés</i>

A kísérleti pszichológia azt is feltárja, hogy egy-egy szöveg integrációja során sokféle okból megvalósulhatnak az integrációt biztosító következtetési folyamatok. Nézzünk néhány példát ezekre. Mindenütt a félkövér rész jelzi az összefüggés alapján megjelenő nyelvtani határozottságot

Vonzat: A favágó nyögve vágta az ágakat. A **fűrész** kopott volt.

Vegyük észre, hogy a **fűrész** határozottságát itt az a rejtett vonzat-viszony alapozza meg, hogy a vág igének van egy eszköze.

Rész-viszony: A fiú bement a szobába. Az **ablak** nyitva volt.
Itt viszont a szoba elvárt része az **ablak**, ez biztosítja a koherenciát.

Oki: A tengerész kikötött. A **horgony** gyorsan feneket ért.
Itt viszont a kikötés és a **horgony** között van egy oksági viszony.

Implikáció: Az ügyész letartóztatta a tolvajt. A **vádak** nem állták meg a helyüket.

A letartóztatás és az ügyész sugallják, hogy lesz szó **vádakról**.

Mindez csak illusztráció, hogy milyen típusú viszonyokat is vizsgál a szövegmegértés kapcsán a kísérleti pszichológia. A szöveg ezek között kitüntetett jellegű, mert benne állnak előtérben az integratív mozzanatok. A szövegek között még kitüntetettebb szerepe van az elbeszélő szövegeknek, amelyek, mint a néprajzosok jól tudják, az egyszerű történet formájában a szóbeli műfajok egyik alapvető keretét adják. Pszichológiai szempontból is kitüntetettek azonban a szövegek. E kitüntetettség első rendszeres kutatója a pszichológiában Sir Frederic Bartlett² volt az 1920–30-as években. Bartlett szakít az akkorra stabilizálódott elementarista emlékezetkutatási hagyománnyal, amelyet *Ebbinghaus paradigmának* szoktunk nevezni. Az Ebbinghaus paradigma lényege, hogy értelmetlen szótagok és egymással nem összefüggő szavak

² Bartlett, F. 1985.

mechanikus tanulásán keresztül vizsgálja a feltételezett mozaikszerű emlékezeti szerveződés törvényeit. Bartlett ezzel szemben az életszerű kísérletezést állítja előtérbe. Nem laboratóriumban dolgozik, hanem terepen. Nem elemi anyagokat használ, hanem átfogó, értelmes dolgokat. Kiindulópontja, hogy az emlékezés alapja az értelemre irányuló erőfeszítés. Kétféle módszert használt. Az egyik a véletlenszerű, váratlan felidéztetés. Anekdotaszerűen mesél történeteket embereknek, vagy ötletszerűen olvastat velük történeteket, s azután általuk előre nem látott időkből megkéri őket, hogy idézzék már fel a történetet. A másik helyzet a sorozat-átadás, ahol egy történetet, vagy egy rajzot egymás számára átadnak (lerajzolnak, elmesélnek) a személyek, és az átadások menetében követhető nyomon az átalakítás. Ezeknek az átalakításoknak az alapvető jellege, hogy mindig többre emlékezünk, mint amit kaptunk, s mindig kevesebbre is. Saját fennálló értékrendünknek, preferenciáinknak, gondolkodás módunknak megfelelően alakítjuk át a történeteket. Bartlett híres példáiiban az európai személyek számára kicsit titokzatos amerikai indián mesék racionalizálódnak, például a bennük látott misztikus halálesemények fizikai haláleseményekké válnak stb. Ugyanakkor egy bonyolultabb történetben emellett a racionalizációs hatásrendszer mellett sematizáció is megfigyelhető. A személyek kiemelik, s a maguk számára fontossá teszik a történet bizonyos részeit. Kivonatolnak, összevonnak stb. Mindezeknek a folyamatoknak a magyarázatára vezet be Bartlett a séma és a sematizáció fogalmát. Az emlékezés alapja a személy teljes meglévő tudás- és értékrendszerével interpretált történet, másrészt maga a felidézés is egy sajátos konstruktív folyamat – ez lenne a sematizáció.

Nagyjából ebben az időben mások, az orosz Blonszkij,³ később az orosz Zincsenko⁴ részletesen vizsgálták már a 30-as években az elbeszélő fölényt. Kimutatták, hogy nem csupán szövegek átalakításáról és a szövegek jellegzetességeiről van itt szó, vagyis arról, hogy a szöveg több, mint mondatok összessége, hanem kitüntetett fölényben vannak az elbeszélő szövegek. Az elbeszélő szövegek olvasott szöveg megjegyzési helyzetekben igen korán, már 8–10 éves kor körül sokkal könnyebben megjegyezhetők és megérthetők, mint a leíró és magyarázó szövegek. Később, felnőtt korban is jobban megmaradnak, amit a tömegkommunikáció megfelelően használ is a személyesítéssel, a narratív átalakításával bármilyen mondanivalónak. A történetek ugyanakkor a gyermeknyelvben is igen korán jelennek meg. Maga a történet szerveződés a szövegszerkesztés legegyszerűbb és legátfogóbb szerkesztési elv minden kultúrában. Az is kiderült, hogy a narratív szerveződés a kultúrák között egyetemes is, az egyes kultúrák toposzai térnek el, de nem maga a szerkesztés.

Ezeket a klasszikus, 1930-as években keletkezett, néprajzot kiegészítő pszichológiai felismeréseket próbálják meg a hosszú behaviorista hallgatás után újra aktivizálódó kognitív pszichológiai kutatások az 1960-as évek végétől értelmezni. Az értelmezés keretét az elbeszélés elméletei adják meg a pszichológiában. Az 1970-es évektől két kísérleti hagyomány alakult ki az elbeszélő fölény értelmezésére. A formai hagyomány főbb jellemzői a követ-

³ Blonszkij, P. 1935.

⁴ Zincsenko, P. I. 1961.

kezők: megpróbálja a szövegek sematizációját, az összevonást, az egyszerűsítést és a hangsúlyozást egy sajátos nyelvtani modell keretében értelmezni. A nyelvtani modellben a szövegekhez formális szerkezet rendelődik és a szöveg-sematizáció, a kategóriába tartozások (például a cselekvés fontosabb, mint a puszta kezdeményezés) és a szöveg hierarchiájában elfoglalt hely alapján képzelhető el. Ezen belül számos hangsúly fogalmazódik meg. Rumelhart és követői a szerkesztést a kognitív pszichológia zsargonjával inkább felülről lefelé folyamatokkal fogalmazzák meg, Walter Kintsch és követői inkább alulról-felfelé építkezésre törekszenek. Míg Rumelhart számára grammatikai szabályokban jelenik meg a formai szerkezet, Kintsch számára összevonási és integrálási szabályokban.

A *tartalmi típusú modellek* részben a formai modellek rivalizációjából és belső ellentmondásaiból, részben viszont egy másik átfogó metateóriából indulnak ki. Metateóriájuk lényege, hogy a történet koherenciáját és sematizációját a főhős cselekvéses szerkezetének rekonstrukciója magyarázza. A történetintegráció és- sematizáció alapvető magyarázó elve a naiv intencionalitási elmélet. Ennek lényege, hogy a főhősnek és a szereplőknek, mint szándékos ágenseknek sajátos célokat tulajdonítunk, és ezek a célok irányítják a rekonstrukciós munkát. Ennek az irányzatnak a legjelentősebb képviselője Roger Schank és Gordon Bower.

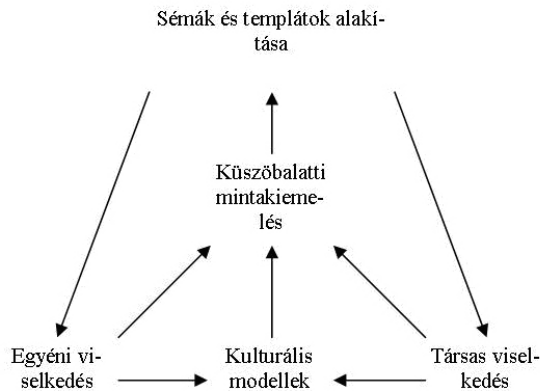
A TÖRTÉNET FORMA ALAPÚ GONDOLKODÁSMÓD NÉHÁNY JELLEMZŐJE

Az 1960-as években a pszichológiai szövegelemlekezet és ezen belül a történetkutatás nagy inspirációját az adja, amikor fordítások révén a kísérleti társadalomtudósok és az antropológusok egyaránt felfedezik Vlagyimir Propp 1920-as években keletkezett munkáját, mely angolul 1968-ban vált szélesebb körben ismertté. Propp⁵ kiindulópontja ebből a szempontból az a felismerés volt, hogy a mesekincs gazdag, kreatív világában korlátozó struktúrák tárthatók fel. Ezek a struktúrák ismétlődő funkciókat takarnak és a funkciók mintegy nyelvtanszerűen szerveződnek. Az 1970-es években ennek a gondolatmenetnek egy fontos felújítója az és ennek közvetítésével majd a pszichológiában is. Colby⁶ általános kulturális mintázatelméletében azokból a fontos fogalmakból indul ki, amelyek a pszichológiából örököelve a nem tudatos séma-kiemelést hangsúlyozzák. Mint az *1. ábra* mutatja, ciklikus modelljében az egyik oldalon egyén és társadalom között alulról felfelé irányuló folyamatok vannak. A társas és az egyéni viselkedésből kulturális mintázatok jönnek létre, melyek nem tudatosan sémákat emelnek ki, mely utóbbiak azután sémák és mintázatok tudatos kialakításához vezetnek. Ezek a sémák és mintázatok pedig újra, most már felülről lefelé hatva irányítják az egyéni és társas viselkedést.

A mi szempontunkból különösen fontos, hogy Colby azután egy sajátos korpusz, eszkimó népmesék elemzésére használja fel a Propp-i ihletést, ösz-

⁵ Propp, V. 1968, 1995.

⁶ Colby, B. N. 1975.

1. ábra Colby (1975) felfogása egyéni és kulturális mintázatok viszonyáról

szekombinálva a 20. század közepének generatív nyelvten által megfogalmazott formai nyelvtani igényével. Informálisan fogalmazva, néhány ezer mesét értelmezve arra jut, hogy ezek a mesék mindig egy hiányállapot megszüntetésével kapcsolatosak, akárcsak a mi népmeséink egy jó része. Ezek a HIÁNYÁLLAPOTOK valami olyasmivel függnék össze, hogy vagy nincs hal, vagy nincs nő. Az akkori generatív felfogás újrairó szabályokat próbál megfogalmazni. Colby szabályrendszere így néz ki.

1. szabály: Mozdulj → Motiváció, Válasz
2. szabály: Válasz → Értékelés, Reakció
3. szabály: Motiváció → { $\begin{matrix} \text{értékmotiváció} \\ \text{azonnali motiváció} \end{matrix}$ }
4. szabály: Értékelés → (Fizikai Értékelés V Mentális Értékelés)
5. szabály: Reakció → (Azonnali Reakció V Érték Reakció)

Colby felfogását, amely egy korpuszra alapozott egy nyelvten az 1970-es évek közepén, a kiemelkedő kognitív pszichológus David Rumelhart⁷ azután úgy fogalmazta át, mint az egyszerű történetre mindig érvényes generatív szabályrendszert. Szabályai egy rövid listáját az alábbiakban mutatom be.

Rumelhart felfogásában egy történethez a szabályrendszer alapján sajátos hierarchia ábra rendelődik, amint a 2. ábra mutatja.

Mi volt ennek a pszichológiai relevanciája? Rumelhart megmutatta, hogy a történetekben magasabb helyen lévő csomópontok könnyebben megjegyezhetők, ez a hierarchia lenne mintegy a sematizáció alapja.

Hamarosan megjelentek az alternatív nyelvtenok. Ezek a belső és külső válaszok kialakításában egyre inkább szemantikai motiváltságot fognak feltételezni, és egyre több alszabályt tartalmaznak. Mindegyik modell elegáns volt

⁷ Rumelhart, D. 1975.

- (1) Történet → Helyzeteírás + Epizód
 (2) Helyzeteírás → Állapot⁺
 (3) Epizód → Esemény + Reakció
 (4) Esemény → {Epizód / Állapotváltozás / Cselekvés / Esemény + esemény}
 (5) Reakció → Belső válasz + Nyílt válasz
 (6) Belső válasz → {Érzelem / Vágy }
 (7) Nyílt válasz → { Cselekvés / (Kísérlet)⁺ }
 (8) Kísérlet → Terv + Megvalósítás
 (9) Megvalósítás → (Előzetes cselekvés)⁺ + Cselekvés + Következmény
 (10) Előzetes cselekvés → Alcél + (Kísérlet)⁺
 (11) Következmény → { Reakció / Esemény }

2. ábra Egy történet szerkezeti jellemzése Rumelhart modelljében

és formális, ugyanakkor közvetlenül talált empirikus alátámasztást a felidézési mintázatokban. Vagy a hierarchia, vagy a kategóriák típusa magyarázta a felidézési teljesítményt, vagy gyermekek történetmondási mintázatát. Az 1970-es évek végére világossá vált, hogy nagyon nehéz megalapozottan dönteni az egymással versengő, formális modellek között. Ez a helyzet is indokolta, hogy gyökeres alternatívaként megjelentek azok a felfogások, amelyek a történetsematizáció alapján az emberi cselekvés teleológiájából szándékelvű cselekvés-szerveződésből kiinduló felfogást tartottak.

A CSELEKVÉSES FELFOGÁS ALAPVETŐ JELLEMZŐI

A cselekvéses felfogás kiindulópontja, hogy a történetmegértés alapja két strukturális mozzanat. Az egyik, amit Labov és Waletzky⁸ a ténylegesen mondott történetek szociolingvisztikai értelmezésével próbál bemutatni. Egy történet mindig visszaadja az események idői viszonyait. Azok a mondatok, amelyek ilyen szempontból nem elmozdíthatóak, adják a narratív szerkezet vázait. Egy narratív szerkezetben ugyanakkor egy célrendszerrel működő hős, a protagonista áll előtérben. A megértés során mi halandó emberi információ-feldolgozók ezt a célrendszert azonosítjuk. Emellett fontos a perspektíva azonosítása is: milyen szempontból és miért mondják a történetet.

Mindebből, visszavetítve a történet sematizációjára, Roger Schank,⁹ Schank és Abelson,¹⁰ Black és Bower,¹¹ Pléh Csaba¹² és László János¹³ munkáiban a következő felfogásrendszer fogalmazódik meg. A történetek szerkezetét nem egy formális nyelvtan jellemzi. Ehelyett a sematizáció alapja a hős cselekvési

⁸ Labov, W. – Waletzky, J. 1967.

⁹ Schank, R. 1975.

¹⁰ Schank, R.. – Abelson, R. P. 1977.

¹¹ Black, J. B. – Bower, G. H. 1980.

¹² Pléh Cs. 1986.

¹³ László J. 1998.

tervének azonosítása, kibontása. Annak felismerése, hogy miért csinál valamit valaki. Ehhez a kibontáshoz a naiv szociálpszichológiánk cél- és szándéktulajdonítási rendszerét mozgósítjuk. A történetmegértés alapja az emberi naiv szociális szándék és értelmezés tulajdonító rendszer.

Ennek során vált világossá például Graesser¹⁴ munkái révén, hogy a filozófiából oly jól ismert OKOK ÉS INDOKOK (causes and reasons) rendszere alapvető empirikus következményekkel bír a szövegek és ezen belül a történetek sematizációjában. Graesser egy történet során szereplő mondatokra mindig *miért* kérdéseket tesz fel. Például egy történetben elhangzik az a mondat, hogy **Leesett a tintatartó**. – rákérdezzük, hogy *miért*? A válasz általában egy fizikai magyarázat lesz. Ha viszont azt halljuk, vagy azt olvassuk, hogy **Pisti fellökte a tintatartót** – és rákérdezzük, hogy *miért*, akkor a válasz az lesz, hogy dühös volt a tanárra és így tovább. A fizikai eseményekre jellegzetes oki modellt használunk, az emberi eseményekre viszont egy célokból és indokokból kiinduló modellt. A megértés során e kettőt azonosítjuk, felismerjük és egy egyszerű történet megértésében a különleges mozzanatot az indokok azonosítása teremti meg.

A modellek pszichológiai működése és magyarázó értéke korántsem kézenfekvő. Mint említettem, a formális modellek gyakran eredményeznek a riválisok között dönteni nem képes felidézési mintázatokat. Black és Bower,¹⁵ valamint jómagam¹⁶ végeztünk olyan többszörös összehasonlításokat, ahol a különböző modellek egymáshoz viszonyított súlyozási értékét elemeztük. A 3. ábra mutatja ugyanannak a történetnek a szerkezetét, mint ami a 2. ábrán volt látható, csak hogy most a Schank-féle cselekvési modell szempontjából.

Ebben az eredetmondában, a próbálkozások és a megoldáshoz vezető fő oksági lánc elkülönülnek. Ez az oksági lánctól vett távolság igen jó prediktora a felidézésnek. A különböző modelleket összehasonlítva azt az eredményt kaptuk, hogy a felidézést igazából két tényező befolyásolja meggyőzően. Az egyik az oksági láncban elfoglalt hely, a másik pedig a Labov és Waletzky értelmében vett szekvenciális szerveződés. Ez utóbbi szempontból azok a lépések a kiugróak, amelyek mintegy elmozdíthatatlanul tükrözik az események idői sorrendjét. Vagyis az elbeszélő főlény értelmezése mai szemmel két tényezőre vezethető vissza. Az elbeszélő főlény egyik oka az események szekvenciális realizációja, a másik pedig a főhős cselekvéseinek oksági modellje.

A NARRATÍV KULTÚRA KONCEPCIÓJA

Az utóbbi másfél évtizedben a pszichológia túlmegy azon, hogy az egyszerű történetek főlényét mutassa be. Ehelyett egy általánosabb felfogás jelenik meg, amely az elbeszélést, valamely különös módon állítja előtérbe, mint az ember egyik lehetséges élménymódját. Megvan ennek a maga történeti olda-

¹⁴ Graesser, M. 1981.

¹⁵ Black, J. B. – Bower, G. H. 1980.

¹⁶ Pléh Cs. 1986.

la is. Donald¹⁷ felfogásában az emberi nyelv elsődleges funkciója is, a magunkról és csoportunkról szóló történetek megjelenítése volt. Mások, például Maurice Halbwachs¹⁸ Bartlettrel nagyjából egy időben megfogalmazták, hogy a történeti elbeszélések s az általuk megkonstruált szociális keretek valójában az ember és az embercsoportok identitásának alapvető jellemzői. A mai filozófiában azután Paul Ricoeur¹⁹ és Daniel Dennett²⁰ azt fogják hangsúlyozni, hogy a magunknak mesélés tulajdonképpen a legfontosabb önazonosság és tudatosság teremtő tényező. Ezeknek az elképzeléseknek a modern artikulációjában kitüntetett jelentősége van Jerome Bruner munkáinak. Bruner²¹ kiindulópontja, hogy a narrativitásnak jellegzetes alapvető szerepe van az ember élményszerveződésében.

A 2. táblázat mutatja Bruner felfogását a narratívumok követelményrendszeréről.

2. táblázat Bruner felfogása narratív szerveződésről

Követelmény	Jelei
Cselekvési a szerveződés	Teleologikus és oksági struktúra
A szokatlan iránti érdeklődés	A váratlan érdekes az elbeszélésre
Linearizáció	A cselekvési sor fenntartása
Perspektíva	Az elmondó, a hős és a hallgató szétválasztása
Odaillés	Szociálisan odaillő használat

Bruner jól látja, hogy a „sztori” szerepe egy olyan intencionális állapot megtalálása, amely semlegesíti, vagy legalábbis érthetővé teszi az eltérést a kanonikus, kulturális mintáktól.²² Vagyis egy individualizált történetfogalom is előtérbe kerül itt. Amint az egyszerű történet pszichológiai karrierjében Propp-tól kezdve Colbyn és Rumelharton keresztül az ismétlődésről volt szó, Bruner észreveszi, hogy mi nemcsak arról beszélünk, ami ismétlődik, ezzel kereteket adva a világnak, hanem az izgalom az eltérés is a történetmondás mozgatórugója. Bruner eközben azt is kifejti, hogy milyen emberi attitűdök hordozója a narratívum.

A sztori szerepe egy olyan intencionális állapot megtalálása, mely semlegesíti vagy legalábbis érthetővé teszi az eltérést a kanonikus kulturális mintáktól.²³

Bruner felfogásában az embernek valójában kétféle lehetséges hozzáállása van a világhoz. Az egyiket nevezi elméleti paradigmaticus, a másikat elbeszélő hozzáállásnak. A 3. táblázat mutatja a két megismerési mód jellemzőit.

¹⁷ Donald 2001a, b.

¹⁸ Halbwachs, M. 1925, 1992.

¹⁹ Ricoeur, P. 1990, 1999.

²⁰ Dennett, D. 1991, 1996.

²¹ Bruner, J. 2004, 2005.

²² Bruner, J. 2005.

²³ Bruner, J. 1990, 49–50.

3. táblázat Bruner felfogása a kétféle emberi hozzáállásról

Megismerési mód	Elméleti, paradigmaticus	Narratív
Szerveződés	Időtlen, kategorikus, alárendelő	Idői, szekvenciális, cselekvéses
Szövegbeli megfelelő	leírás, hierarchia-viszonyok a szövegben	Történet: szándék-alapú teleológia
Eszménye	Személytelen érvényesség	Személyes emberi üzenet

A cselekvéses gondolkodás a történetekről egyben egy átfogó világkép egyik támpontja is. A folklórból jól ismert elbeszélő azonosság és közösség teremtés mint az ember átfogó antropológiai kegye jelenik meg.

A kibontott narratívum nem egyszerűen beszámoló arról, hogy mi történt, hanem sok mindent implikál az eseményekkel kapcsolatban felvett pszichológiai perspektívákról is. Ezért annak, hogy történeteket mondunk magunknak (vagy gyóntatóknak, analitikusunknak illetve bizalmasunknak) egyik fontos oka pontosan az, hogy „értelmet adjunk” annak, amivel életünk során találkozunk – a cselekvések természetes argumentumainak narratív kidolgozása révén.²⁴

IRODALOM

- Bartlett, F. rederic
1932/1985 *Az emlékezés*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó
- Black, J. B. – Bower, G. H.
1980 Story understanding as problem solving. *Poetics* 9. 223–250.
- Blonszkij, P.
1935 Pamjaty i mislenyije. Moszkva, Ogiz-Szocsekgiz
- Bruner, J. – Luciareello, J.
1989 Monologues as a narrative recreation of the world. In: Nelson, K. (szerk.) *Narratives from the crib*. Cambridge, Harvard University Press
- Bruner, J.
1990 *Acts of meaning*. Cambridge, MA, Harvard University Press
2004 *Az oktatás kultúrája*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó
2005 *Valóságos elmék, lehetséges világok*. Budapest, Új Mandátum
- Colby, B N.
1973 A Partial Grammar of Eskimo Folktales,” *American Anthropologist* 75. 645–662.
1975 Culture Grammars. *Science* 187. 913–919.
- Dennett, D.
1991 *Consciousness explained*. Boston, Little Brown

²⁴ Bruner, J. – Luciareello, J. 1989, 79.

- 1996 Szövegek, emberek és más készítmények értelmezése. *Holmi* 8. 251–265.
- 2001a Az emberi gondolkodás eredete. Budapest, Osiris Kiadó
- 2001b A mind so rare. New York, Norton
- Donald
- 2001a
- 2001b
- Graesser, M.
- 1981 Prose Comprehension Beyond the Word. New York, Springer
- Halbwachs, M.
- 1925 Les cadres sociaux de la mémoire. Párizs, Alcan
- 1992 On Collective Memory. Chicago, University of Chicago Press
- Kintsch, W. – van Dijk, T.
- 1978 Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review* 85. 363–394.
- Labov, W. – Waletzky, J.
- 1967 Narrative analysis: Oral versions of personal experience. In: Heim, J. (ed.) Essays on the verbal and visual arts. Seattle, American Ethnological Society, 12–44.
- László János
- 1998 Szociális reprezentáció és narrativitás I.: A társas tudás reprezentációjának elmélete. *Pszichológia* 2. 115–136.
- Pléh Csaba
- 1986 A történet szerkezet és az emlékezeti sémák. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Propp, V. J.
- 1968 Morphology of the Folktale. Austin, University of Texas Press
- 1995 A mese morfológiája. Budapest, Osiris–Századvég Kiadó
- Ricoeur, P.
- 1990 Soi-même comme un autre. Párizs, Seuil.
- 1999 Válogatott irodalomelméleti tanulmányok. Budapest, Osiris Kiadó
- Rumelhart, D. E.
- 1975 Notes on a schema for stories. In: Bobrow, D. G. – Collins, A. N. (eds.) Representation and Understanding. New York, Academic Press, 211–236.
- Schank, R.
- 1975 The structure of episodes in memory. In: Bobrow, D. G. – Collins, A. N. (szerk.) Representation and understanding. New York, Academic Press, 237–272.
- Schank, R. – Abelson, R. P.
- 1977 Scripts, plans, goals, and understanding. Hillsdale, Erlbaum
- Zincsenko, P. I.
- 1961 Nyeproizvolnoje zapominanyije. Moszkva, Izd. APN.